

ВПЛИВ РІШЕНЬ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ НА НАЦІОНАЛЬНУ ІМПЛЕМЕНТАЦІЮ

Україна ратифікувала Європейську конвенцію з прав людини 17 липня 1997 року, а 11 вересня того ж року вона набрала чинності. З цього часу цей документ є частиною законодавства нашої держави і має застосовуватися на одному рівні з іншими нормативними правовими актами, а рішення Європейського суду з прав людини безпосередньо виконуються на національному рівні.

Згідно з даними, випущеними Європейським судом з прав людини, кількість справ, що надходять з України, є, мабуть, найбільшою

¹ Курсант 5 курсу Інституту підготовки юридичних кадрів для СБ України Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

серед усіх держав-членів Ради Європи (тепер це третя за кількістю звернень громадян) [1] та статистика показує, що кількість скарг щорічно зростає.

Виконання рішень ЄКПЛ є специфічним правовим інститутом, відмінним від алгоритмів, передбачених для виконання рішень національних судів, а також для визнання та виконання рішень іноземних судів та іноземних недержавних установ в Україні. Тому, враховуючи міжнародні зобов'язання, передбачені Європейською конвенцією про захист прав людини та основних свобод та наднаціональним статусом Європейського суду з прав людини, були встановлені спеціальні механізми для реалізації її рішень.

Здійснення міжнародних правових норм у національному законодавстві є досить складною процедурою, у широкому сенсі, це здійснення міжнародно-правових та внутрішніх норм для виконання міжнародно-правових зобов'язань, а також створення умов на міжнародному та національному рівнях для такої реалізації.

У більш конкретному значенні, реалізація норм міжнародного права – це навмисна організаційно-правова діяльність держави, яка здійснюється індивідуально, колективно або в рамках міжнародної організації з метою своєчасного, всебічного та повного виконання зобов'язань здійснені ними відповідно до міжнародного права.

Практика міжнародних судових органів показала, що докладено значних зусиль, щоб ініціювати широке застосування національними судами норм міжнародних конвенцій з прав людини. Зокрема, Європейський суд неодноразово наполягав на застосуванні такого принципу: якщо Конвенція є правовою базою, на яку заявник може звернутися, він повинен це зробити в національному суді, або навіть національний суд сам повинен звернутися до відповідного положення Конвенції. Особливе значення для внутрішнього впровадження має приведення судової практики у відповідність до міжнародно-правових зобов'язань держави.

Впровадження впливу рішень Європейського суду з прав людини на національне здійснення Конвенції можливе шляхом визначення таких «напрямків здійснення»:

- обов'язкове виконання рішення по конкретній справі;
- можливість повторного розгляду (розгляду) справи у разі неналежної відповіді на рішення;

- наближення національного законодавства до Конвенції;
- застосування положень Конвенції національними правоохоронними органами, зокрема судами;
- тлумачення Конвенції національними юридичними особами;
- діяльність органу конституційної юрисдикції;
- вплив судових рішень на правову свідомість представників державних органів, окремих громадян [2].

Прийнявши, що ці процеси дійсно відбуваються при виконанні рішень Європейського суду, слід зазначити, що ця теоретична модель дещо спрощує і схематизує фактичні процеси, а також не досить чітко розмежує фактичні процеси «впливу рішень» Європейського суду «від» судової реалізації «як більш загальний процес.

Правові наслідки рішень Європейського суду з прав людини (серед цих наслідків, або не найголовніших є реалізація) визначаються правовою природою цих рішень, які, встановивши відповідальність держави, тим самим створюють певну «ситуаційну конфігурацію» своїх умовних зобов'язань відповідно до рішення Європейського суду, слід розуміти, що держава ухвалює окремі заходи, спрямовані на усунення конкретного порушення, визначеного рішенням Європейського суду, та загальних заходів, спрямованих на усунення підстав для одержання аналогічних заяв проти України в майбутньому до Європейського суду. Зокрема, у справі «Скотцарі та Гвінта проти Італії» Суд зазначив, що Високі Договірні Сторони зобов'язуються виконувати остаточні рішення Європейського суду у будь-якому випадку, в якому вони були сторонами, і виконання цих рішень під контролем Комітету міністрів Ради Європи [3].

З цього випливає, що рішення, згідно з яким Європейський суд встановив порушення, зобов'язує державу-відповідача не лише вносити на користь заявника виплати, здійснені як справедлива сатисфакція, але також здійснюватися під контролем Комітету міністрів в цілому і в разі необхідності, індивідуальні заходи, необхідні в рамках національної правової системи, покласти край виявленому порушенню та виправити негативні наслідки такого порушення.

Індивідуальні заходи полягають у виплаті заявникові справедливої сатисфакції, нагородженої Європейським судом та, наскільки це можливо, відновлення попереднього правового статусу заявника на порушення

Конвенції (*restitutio in integrum*). Це можливо, зокрема, шляхом повторного розгляду справи судом, включаючи відновлення провадження та повторний розгляд справи адміністративним органом тощо.

Заходи загального характеру полягають у діях, спрямованих на усунення причини звернення до Європейського суду з метою забезпечення виконання державою положень Конвенції, порушення яких встановлено рішенням, забезпечення ліквідації системних недоліки, які лежать в основі порушення, встановленого Європейським судом. В більшості випадків такі заходи є поправками до чинного законодавства та практики його застосування; внесення змін до адміністративної практики; надання юридичної експертизи законопроектів та інших заходів, які роблять неможливим подальше порушення Конвенції та забезпечують максимальну компенсацію за наслідки вже здійснених порушень.

Проблема застосування судами України практики Європейського суду є обов'язком лише рішень, прийнятих проти України. Вони зобов'язані виправити встановлене порушення Конвенції та вжити заходів для запобігання подібним порушень.

Однак, Європейський суд керується всіма своїми практиками при прийнятті рішень щодо України, включаючи рішення у справах проти інших держав. Це відповідає принципу правової визначеності, оскільки це робить рішення Суду передбачуваними. Отже, при застосуванні правової позиції Європейського суду, національні суди повинні враховувати всю свою практику, включаючи ті, що були встановлені щодо інших країн.

Тільки такий підхід допоможе Україні уникнути нових порушень Конвенції. Однак для реалізації цього підходу необхідно забезпечити, принаймні, наявність усіх рішень Європейського суду для вітчизняних суддів.

З іншого боку, застосування українськими судами рішень Європейського суду, які не публікуються державною мовою, можуть суперечити вимогам статті 57 Конституції України, що кожному гарантується право знати свої права та зобов'язання. Дійсно, принцип правової визначеності є невід'ємною частиною верховенства права.

Важливою та складною проблемою в поданні українськими судами практики Європейського суду з прав людини є відповідні процедури та правові підстави. Механізм такої програми включає два способи:

перше – пряме (безпосереднє) застосування практики Європейського суду, яке обмежується правилами Конвенції та рішеннями Суду щодо України;

друге – використання в судовій практиці українських судів юридичної позиції Європейського суду [4].

У цьому механізмі особлива роль належить Верховному Суду України, який не лише має застосовувати практику Європейського суду (як і інших національних судів), а й безпосередньо бере участь у виконанні рішень Європейський суд.

За законом Верховний Суд України є єдиним судом держави, компетентним розглянути судові рішення національних судів у разі встановлення Європейським судом з прав людини порушень міжнародних зобов'язань держави.

Водночас, нещодавнє законодавче обмеження повноважень Верховного Суду України не дозволяє йому повністю забезпечити виконання Україною рішень Європейського суду, ефективно сприяти використанню національними судами своєї практики та загальне – не дозволяє ефективно виконувати стандарти Конвенції в правовій дійсності.

Література:

1. 50 ans d'Activit?. La Cour europ?enne des droits de l'homme en faits et chiffres [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.echr.coe.int/NR/rdonlyres/668CADDFF1B6486D4BDBD4D66E9D9BCB9C/0/FactsAndFiguresFR.pdf>

2. Гусейнов Л. Г. Международная ответственность государств за нарушения прав человека. – К., 2000. – С. 168–172.

3. Севастьянова Н. І. Виконання рішень Європейського суду з прав людини як форма імплементаційних процесів. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://vuzlib.com/content/view/1373/91/>

4. Механізм захисту прав людини в Україні потребує істотного вдосконалення [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.scourt.gov.ua/clients/vs.nsf/0/F2DC3C72C34A997CC22578C00033B495?opendocument>.

5. Теорія і практика застосування Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод: компендіум / за заг. ред. О. В. Сердюка, І. В. Яковюка. – Харків: Право, 2017. – 374 с.

Науковий керівник: Калмикова О. С., к.ю.н, асистент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого